

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Dar viena priežastis, kodėl svarbu gebėti reflektuoti ir analizuoti savo patirtį

Mokymosi visą gyvenimą koncepcija ne tik suponavo galimybę kiekvienam suaugusiajam netrukdomai ugdytis norimas kompetencijas, bet ir praktiškai įteisino įvairias mokymosi formas, kaip pvz. neformalųjį ir savaiminį mokymąsi. Tai ypač aktualu suaugusiesiems, kurie, iš tiesų, mokosi ne tik formaliojo švietimo sistemoje, bet daug žinių, gebėjimų ir kompetencijų įgyja mokydami neformaliai, pvz. savo darbo vietoje per darbo patirtį, įvairiuose kursuose, seminaruose ar laisvalaikio, šeimoje, iš kitų ar savos patirties, keliaudami, bendraudami, savanoriaudami, naršydami žiniatinkliuose, netgi pramogaudami. Beje, dažnai tokiu būdu įgytos žinios ir gebėjimai yra naujausi ir aktualiausi.

Ir nors tradicinė nuostata, kad mokomės tik tada, kai lankome, kokią nors ugdymo įstaigą, teoriškai jau paneigta, praktinis suvokimas, kad mokomasi visur ir visada, dar iki šiol nėra visiškai įsitvirtinęs mūsų sąmonėje. Tuo labiau dažnam suaugusiajam kol kas sunku suvokti, kad tokio mokymosi metu įgytos žinios, gebėjimai ir įgūdžiai gali būti oficialiai pripažinti ir padėti jam įgyti net formalųjį išsilavinimą ar gauti formalius jo turimą kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus.

Neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų formalizavimas (t.y. jų įvertinimas, pripažinimas ir įskaitymas) yra naudingas dėl daugelio priežasčių. Jis sutaupo formalaus mokymosi laiką, sudaro galimybę mokytis savo gyvenamojoje ir darbo vietoje, nenutraukia besimokančiojo socialinių ir šeimos ryšių. Be to, trumpėjant specialisto parengimo laikui, ypač formaliojo švietimo sistemoje, yra taupomi ir valstybės ir asmens finansiniai, laiko, žmogiškieji ir materialieji mokymui(si) skiriami ištekliai. Be to, kvalifikuotas specialistas gali daug greičiau įsiliesti ar grįžti į darbo rinką. Tačiau nors tokio neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų formalizavimo nauda yra akivaizdi ir pačiam žmogui, ir valstybei, jis nėra visuotinai paplitęs. Ir ne tik todėl, kad kol kas Lietuvoje nėra iki galo įsitvirtinusi visuotinė, t.y. pakankamai universali ar net suvienodinta neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų jų įvertinimo, pripažinimo ir įskaitymo sistema. Dar viena, o gal net ir svarbesnė, priežastis yra tai, kad šiai procedūrai atlikti reikalingos atitinkamos, visų pirma, paties pretendento, kompetencijos. Kaip tik šių kompetencijų stoka dažniausiai apsunkina, o kartais apskritai eliminuoja pretendento galimybes pasinaudoti neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų formalizavimo procedūra.

Šios kompetencijos – tai gebėjimas reflektuoti ir analizuoti savo patirtį, kitaip sakant, gebėjimas pažinti, atpažinti, įvertinti savo turimas žinias, gebėjimus, įgūdžius. Tai yra būtina sąlyga, nuo kurios

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

priklauso galimybė ne tik kokybiškai atlikti neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų formalizavimo procedūrą, bet ir pati iniciatyva apskritai ją pradėti.

Iš dalies gebėjimas reflektuoti savo patirtį yra labai aktualus ir savivaldaus mokymosi aspektu (Pocevičienė, 2011, 2014), todėl ypač tokie jos gebėjimai, kaip:

- Gebėjimas analizuoti savo žinojimą ir suvokti, ką jau žinai, moki, gebi ir ko dar reikėtų mokytis;
- Gebėjimas analizuoti save – kaip besimokantįjį, t.y. ką moki ir ko ne, kas padeda ir kas trukdo mokytis, kas motyvuoja ir t.t. Kitaip sakant, koks mokinys tu esi, kokią mokymosi patirtį turi ir kaip gali ją pasinaudoti;
- Gebėjimas kelti sau mokymosi tikslus ir uždavinius;
- Gebėjimas valdyti informaciją;
- Gebėjimas apmąstyti, (į)vertinti savo mokymosi eigą ir rezultatus išsikeltų tikslų ar kitų pasirinktų kriterijų aspektu, nustatyti sėkmės ir nesėkmės priežastis;
- Gebėjimas numatyti savo mokymosi proceso tobulinimo galimybes ir strategijas.

Kaip žinia, patirtis ir jos refleksija yra labai svarbūs patirtinio mokymosi (**D. A. Kolb ir P. Jarvis**) elementai. Pasak Arends (1998), **ne patirtis yra geriausia mokytoja, o jos refleksija arba analizė**. Kita vertus, turimos patirties refleksija ir analizė gali būti labai sudėtingas ir nebūtinai tik teigiamas procesas, nes įgyta patirtis irgi gali būti įvairi ir ne tik teigiama. Be to, dažniausiai patirtis, kaip ir neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytos kompetencijos, yra kompleksinė, persipynusi, joje sunku atskirti vienus aspektus nuo kitų, o tuo labiau įžvelgti atskiras kompetencijas ar jų elementus. Šiuo požiūriu svarbiu tampa ne tik pačios patirties refleksija ir analizė, bet ir gautos informacijos tvarkymas, kitaip sakant informacijos valdymas.

Čia labai praverčia gebėjimas visiškai atvirai, be išankstinių nuostatų, įsitraukti į įvairiausių situacijų sprendimą, stebėti save iš šalies, pažvelgti į savo patyrimą įvairiaisiais aspektais, jį apmąstyti kaip savo patirtį ir formuluoti sąvokas bei principus, apibendrinančius tai, kas buvo patirta, išmokta, įgyta.

Tas pats būtų pasakytina ir apie reflektavimo patirtį. Nežiūrint į tai, kad formalizuojant neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų įvertinimą, pripažinimą ir įskaitymą pretendentas turi galimybę dirbti su konsultantu, kuris ir turėtų, iš vienos pusės, žinoti studijų programą, veiklos pasaulio situaciją ar, kitaip sakant, tą kompetencijų rinkinį, pagal kurį ir planuojama ir vykdyti įgytų kompetencijų formalizavimą, o iš kitos pusės, jis turi pakankamai būti įsigilinęs į pretendento patirtį ir jo gebėjimą ją analizuoti. Dėl šių priežasčių pirmiausia būtina išsiaiškinti, kokia yra besimokančiųjų reflektavimo

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

patirtis. O ji irgi gali būti labai skirtinga. Be to, visi mes esame skirtingi: vieni atviresni ir lengviau pasiduodame „prakalbinami“, noriai dalinamės savo patyrimais, o kitiems tai sekasi sunkiau. Tad ir suaugusiųjų švietėjo pagalba turėtų būti teikiama diferencijuotai. Kita vertus, vieniems tai sekasi daryti geriau žodžiu, o kitiems – raštu ir pan. Tai reiškia, kad reflektuoti galima labai įvairiais būdais. Kad reflektuoti būtų lengviau, galima naudotis tam tikromis schemomis, lentelėmis, eigos atmintinėmis ir pan.

Refleksyvūs pokalbiai turėtų būti nuolatiniai, nes tik taip galima kokybiškai išanalizuoti turimą patirtį ir maksimaliai įvertinti, pripažinti ir įskaityti pretendento turimas kompetencijas, nei jų neįvertinant, nei pervertinant.

Kaip ir bet kuriam pedagoginiam vyksmui, taip ir refleksijai reikia tam tikrų sąlygų. Fizinė aplinka šiuo požiūriu taip pat yra reikšminga, bet dar svarbesnė yra emocinė, t.y. nuostatos ir principai, kurių svarbu paisyti, nes tik taip bus sukurtos reflektavimui tinkamos sąlygos (Gaučaitė ir kt., 2012, Reflective learning process, 2011 ir kt.):

- ♣ Pasiruošimas (emocinis ir dalykinis) refleksijai,
- ♣ Refleksijos tikslų ir lūkesčių supratimas;
- ♣ Laikas sustoti ir pagalvoti.
- ♣ Gebėjimas objektyviai pasižiūrėti į save ir savo veiksmus,
- ♣ Sąžiningumas;
- ♣ Atviras negynybinis požiūris į patirtį ir kt.

Reflektuojant reikia turėti drąsos surinkti įrodymus, kurie gali būti visai nedžiuginantys, ir pakankamai nuoširdžiai, nekaltinant savęs ar kitų, priimti sprendimus. (Petty, 2008).

Esminės nuostatos, kuriomis turėtume vadovautis, (Petty, 2006):

- pretendentai turėtų patys sau vadovauti. Tai reiškia, kad reikia sudaryti jiems galimybes rinktis (pvz. rinktis tikslą, veiklą, kurią atliks, siekdamas šio tikslo, veiklos atlikimo būdą ir t.t.) ir veikti pagal tą savo pasirinkimą. Sudarymas galimybės rinktis, kartu didina ir pretendento atsakomybę už rezultatus, ir kelia jo motyvaciją, nes leidžia pajusti, kad jo sprendimai taip pat yra labai svarbūs.

- Pretendentai turi būti patys atsakingi už savo veiklą ir jos rezultatus. Kadangi jie gali laisvai pasirinkti tikslą, patirties aspektą ar sritį, refleksijos ir analizės būdą bei apimtį, tempą ir pan., tai jie taip pat turi prisiimti atsakomybę už atlikimo kokybę.

- Savęs vertinimas svarbesnis už pedagogo/konsultanto
- Mokyti pasirinkti arba susikurti savo ir kitų veiklos vertinimo kriterijus ir pagal juos vertinti savo ir kitų veiklą. Taip pat analizuoti ir vertinti mokymo(si) procese taikomų reikalavimų prasmingumą,

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

tikslingumą, pagrįstumą, naudingumą. Arba gautos informacijos, atsakymo išbaigtumą, išsamumą ir t.t. Taip ugdomas kritinis mąstymas ilgainiui įgalintų ne tik kritikuoti, t.y. atmesti vienas ar kitas idėjas, veiksmus ir pan., bet ir pamatyti teigiamus bet kokios situacijos aspektus.

- didinti pasitikėjimą savimi. Labai dažnai nepasitikėjimas savimi, savo kompetencijomis yra viena iš priežasčių, kodėl suaugusieji nedrįsta kreiptis dėl neformaliu ir savaiminio mokymosi būdu įgytų kompetencijų įvertinimo, pripažinimo ir įskaitymo. Kita vertus, kai kuriems suaugusiesiems būdingas yra ir savo patirties ar įgytų kompetencijų pervertinimas.

- Kad tokios refleksijos nebūtų formalios ir tik tuščias laiko gaišimas, reikia sudaryti sąlygas mokytis reflektuoti, t.y. įvaldyti tam tikras reflektavimo technologijas, būdus ir pan.

- Taip pat reikėtų šiems procesams skirti laiko, nes nieko nėra blogiau ugdymo(si) procese kaip atmestinais atlikta veikla, kurios negatyvus ugdomasis poveikis yra daug didesnis nei mes galima įsivaizduoti. Kaip teigia užsienio šalių mokslininkai (Reflective learning process, 2011), niekas taip neslopina refleksijos kaip jai skirtas laiko stoka. Paviršutiniška refleksija yra net blogiau už jokios refleksijos nebuvimą.

- Reflektyvaus mokymo(si) stabdžiu gali būti ir reflektavimo gebėjimų neturėjimas.

- Pedagogas turi atsispirti pagundai per daug padėti.

PEDAGOGO VAIDMUO TAIKANT REFLEKSIJAS. Pedagogas turi būti reflektuojančio besimokančiojo pavyzdžiu. Šiame procese jiems gali būti naudingi atsakymai į tokius sau pateiktus klausimus (Petty, 2006):

- Kokia yra pretendento konkreti patirtis (svarbu išsiaiškinti, ar ji tikroviška ir produktyvi)

- Kaip mano konsultuojamieji gali išbandyti, patikrinti, ar tikrai turi tai, ką mano žinantys, turintys, gebantys

- Kaip vyksta pasiekimų vertinimo/įsivertinimo procesas (ką ir kaip vertina ugdytiniai, ar iš viso jie atlieka vertinimą)

- Kokias galimybes ugdytiniai turi sieti sėkmės ir kokias nesėkmės atveju

- Ką daryti, kad kitą kartą būtų geriau?

- Kokiais kriterijais ugdytiniai vadovojasi atlikdami vieną ar kitą užduotį, kokiais būdais jie sužino, kad atliktas darbas yra „geras“, „tinkamas“?

- Kokios galimybės sudaromos ugdytiniais priimti atsakomybę už savo veiklą ir jos rezultatus, kokiais būdais ta atsakomybė pasireiškia? Ir pan.

REFLEKSIJŲ CIKLAS. Refleksijos gali būti įvairių rūšių: turinio, proceso, patirties, vertybių ir t.t. (Ghaye, Ghaye, 1998). Tačiau visoms joms būdingas tas pats ciklas (Gibbs, 1988) Tokia atmintinė

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

galėtų kabėti kiekvienoje auditorijoje ant sienos ar būti kitoje besimokantiems lengvai prieinamoje vietoje, kad, reikalui esant, jie galėtų reflektuoti savo mokymąsi ir ugdytojai tiesiogiai nedalyvaujant. Ypač naudingos yra mokymosi proceso refleksijos „Kaip galiu padėti sau mokytis?“ Čia refleksija yra sukoncentruota į mokymosi veiklą, jos analizę ir jos tobulinimo galimybes.

Refleksijai gali padėti ir orientaciniai reflektyvaus mąstymo klausimai:

- Kokie buvo tavo pasiekimai?
- Ko tu išmokai?
- Kaip tu gali įvertinti savo išmokimą?
- Apie ką dar norėtum išmokti, sužinoti?
- Kur ir kada pasinaudojai tuo, ko išmokai?
- Kas iš tikro privertė tave susimąstyti? Kodėl?

Literatūra:

Gaučaitė R., Kazlauskienė A., Masiliauskienė E., Pocevičienė R., Rūdytė K. (2012). Mokymosi mokytis strategijos. Iš anksto apgalvotas / reflektyvus mokymasis: būdai, aplinkos, šaltiniai, metodai. Šiauliai: VŠĮ. Šiaulių universiteto leidykla.

Ghaye A., Ghaye K. (1998). Teaching and learning through Critical Reflective Practice. NY: David Fulton Publishers

Jarvis P. (2001). Mokymosi paradoksai. Kaunas: VDU

Petty G. (2006). Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas. Vilnius: Tyto alba

Petty G. (2008). Įrodymais grįstas mokymas. Praktinis vadovas. Vilnius: Tyto alba

Reflective learning process. (2011). Prieiga per internetą: <http://www.interconnections.co.uk/Market/PCFG/learning.htm>. [Žiūrėta 2011-05-04].

Suaugusiųjų mokymas ir konsultavimas. (2008). Sud. A.Petrulytė. Vilnius.

Straipsnį parengė „Epale“ ekspertė,

Šiaulių valstybinės kolegijos docentė

Vadybos ir komunikacijos katedros vedėja

dr. Rasa Pocevičienė

Mokymosi inovacijos ir jų diegimas, besimokančiojo pažinimas, bendrųjų kompetencijų ugdymas(is), savivaldis mokymasis ir savivaldžio mokymosi gebėjimų ugdymas(is), laisvės ir atsakomybės dermė mokymosi procese, į besimokantįjį orientuoto mokymo(si) proceso užtikrinimas ir tobulinimas – tai tik dalis straipsnio autorės Rasos Pocevičienės mokslinių interesų ir tyrimų, kurių rezultatai paskelbti daugiau nei 60 įvairių mokslo ir metodinių publikacijų Lietuvoje ir užsienyje, pristatyti daugiau nei 50 mokslinių, metodinių, tame tarpe ir tarptautinių, konferencijų. Taip pat šių idėjų sklaida vykdoma, skaitant originalius kursus, vedant seminarus, mokymus, rengiant projektus, konsultuojant ir diegiant inovacijas ugdymo praktikoje.